

УДК 342.951

Цекалова Наталія Ігорівна –

кандидат юридичних наук, провідний юрист
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Nataliia I. Tsekalova –

candidate of juridical sciences,
researcher,

Taras Shevchenko National University of Kyiv
(60, Volodymyrska Street, Kyiv, Ukraine)

Основні права з інституційною гарантією і без неї

Стаття присвячена аналізу основних прав з інституційною гарантією і без такої. Визначено, що інституційними гарантіями є так звані гарантії конкретних установ та юридичних інститутів, або захист, що виникає внаслідок простої законної вказівки. Стаття основана на аналізі конституційного права Німеччині, адже саме в цій країні вперше з'явилась ідея існування прав з інституційною гарантією, зокрема ними є право на шлюб, сім'ю, власність чи спадкове право.

Ключові слова: основні права людини, інституційна гарантія, права з інституційною гарантією, види інституційних гарантій, стримування.

Статья посвящена анализу основных прав с институциональной гарантией и без таковой. Определено, что институциональными гарантиями являются так называемые гарантии конкретных учреждений и юридических институтов, или защита, которая возникает вследствие простого законного указания. Статья основана на анализе конституционного права Германии, ведь именно в этой стране впервые появилась идея существования прав с институциональной гарантией, в частности таковыми является право на брак, семью, собственность или наследственное право.

Ключевые слова: основные права человека, институциональная гарантия, права на институциональной гарантией, виды институциональных гарантий, сдерживания.

N.I. Tsekalova Fundamental Rights with and without Institutional Guarantees

The article is devoted to the analysis of fundamental rights with and without institutional guarantees. It is determined that institutional guarantees are the so-called guarantees of specific institutions and legal institutions, or the protection that arises as a result of a simple legal instruction. The article is based on an analysis of the constitutional law of Germany, since it was in this country that the idea of the existence of an institutional guarantee appeared for the first time, in particular the right to marriage, family, property or inheritance. It is also emphasized that the German Constitution recognizes not only the subjective right to marry, create a family or buy or sell property, inherit or abandon it, but also guarantees the objective legal phenomenon of marriage, family, individual ownership and transfer of property to heirs as a result of the death of a person as a legal institution. Therefore, since the emergence of these rights, and to this day, the main purpose of these rights has been and is the formation of constitutional proceedings against all-powerful legislative activity, and some restraint. The author of the article also points to possible classifications of institutional guarantees by the guarantees of the objects, as well as by the way of presentation in the normative legal acts. According to the first classification, institutional guarantees are either constitutional guarantees of public law institutions or institutional guarantees of private law institutions. According to the second classification, institutional guarantees can be classified as simple, complex and mixed. The example of German inheritance law also clearly illustrates the relationship between institutional guarantees and subjective fundamental law. In particular, it is noted that the institutional guarantee and individual fundamental right are not the same in terms of the object protected by them and the direction of their relations. Fundamental rights, including those contained in institutional safeguards addressed directly to the state, dominate the relationship between the state and the individual.

Keywords: *fundamental human rights, institutional guarantee, institutional guarantee rights, types of institutional guarantees, deterrence.*

Постановка проблеми. В наукових колах все частіше піднімаються питання належного гарантування прав людини і громадянина, з цією метою постійно приймаються нові нормативно правові акти і створюються відповідні органи і інституції, діяльність яких спрямована на утвердження прав людини в окремій країні і у світі загалом. І якщо про економічні, соціальні або політичні гарантії постійно йде мова, то інституційні або організаційно-інституційні гарантії є мало дослідженим явищем, особливо в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед відчизнаних науковців про інституційні гарантії у свої дослідженнях згадували Ж. М. Пустовіт та В. П. Васьковська.

Невирішені раніше проблеми. На сьогоднішній день інституційна гарантія є мало дослідженим об'єктом, виключення становлять поодинокі дослідження вітчизняних науковців де поверхнево про неї згадується. Про основні права з інституційною гарантією і без такої в вітчизняній науковій площині мова не йде взагалі.

Метою статті є аналіз німецької доктрини прав з інституційною гарантією і без такої, з метою прийняття її кращого досвіду для України.

Виклад основного матеріалу. Забезпечення прав людини відбувається шляхом створення відповідних умов для їх належного функціонування і за необхідності законного захисту. Таке належне функціонування можливе, коли держава надає своїм громадянам певні гарантії. З цього приводу справедливо зазначає Я. Лазур, що одна з вирішальних переваг демократії в цілому, усіх її елементів, прав і свобод виражається в реальності гарантій забезпечення прав і свобод громадян. Реальність означає таке становище прав і свобод, коли кожний громадянин не лише за законом, а й фактично наділяється цими правами та свободами, може за власною волею як у суспільних, так і в особистих інтересах користуватися й розпоряджатися наявними в нього можливостями, захищати їх від порушень та вимагати від компетентних органів відновлення цих прав. Ця реальність прав і свобод громадян забезпечується цілою системою різноманітних економічних, соціальних,

політичних, ідеологічних, організаційних та інших гарантій [1]. Окремим видом гарантій — є інституційні, хоча деякими науковцями вони або ототожнюються з організаційними, або називається інституційно-організаційними гарантіями [2, 3]. Нам більш імпонує термін інституційні гарантії, адже саме він давно використовується в Німецькій правовій доктрині, тому ми будемо використовувати його.

Відтак, варто зазначити, що інституційні гарантії — це так звані гарантії конкретних установ та юридичних інститутів. Інколи інституційною гарантією може бути захист, що виникає внаслідок простої законної вказівки. Що ж до прав, яким надана інституційна гарантія, то наприклад, в Німеччині, ними є шлюб, сім'я, власність чи спадкове право. Проте, Німецька Конституція визнає не лише суб'єктивне право на укладення шлюбу, створення сім'ї чи купівлю або продаж власності, отримання спадку або відмову від нього, а й гарантує об'єктивно-правове явище шлюбу, сім'ї, індивідуальної власності і передачу власності спадкоємцям внаслідок смерті особи, як юридичні інститути.

З'явившись у 30-х роках XIX ст., ідея прав інституційною гарантією, доволі швидко і послідовно була інтегрована у систему конституційної доктрини Німеччини. Головним призначенням цих прав було формування конституційного провадження проти всевладної законодавчої діяльності. Саме тому, інституційні гарантії стали одним із видів механізму забезпечення принципу рівності прав і свобод людини і громадянина.

На сьогоднішній день всі інституційні гарантії можна поділити за гарантіями об'єктів, а також за способом викладу в нормативно-правових актах. Згідно з першою класифікацією до першої групи об'єктів входять так звані інституційні гарантії або власне конституційні гарантії інститутів публічного права (наприклад, професійна державна служба). До другої групи входять інституційні гарантії, які захищають інститути приватного права (такі як майно, спадкове право, шлюб, сім'я).

Згідно з другою класифікацією інституційні гарантії можна класифікувати на прості, складні і змішані [4, с. 173]. прості

інституційні гарантії — це система засобів і умов, передумов, факторів, що закріплюються в правових нормах і забезпечують охорону і захист прав особистості чітко визначеного виду. Складні інституційні гарантії — це система засобів, умов, передумов, факторів, що закріплюються і законі і забезпечують охорону і захист прав як окремої особистості, так і соціальної організації. Змішані інституційні гарантії — це система засобів, умов, передумов, факторів, що закріплюються в законодавстві і забезпечують охорону і захист одночасно і економічних, і політичних, і цивільних, і інших прав і свобод людини і громадянина, а також і їх соціальних організацій.

Варто зазначити, що *інституційна гарантія та індивідуальне основне право* не є однаковими з точки зору захищеного ними об'єкта та спрямування породжених ними відносин. Основні права, включаючи й ті, що містяться в інституційних гарантіях, адресовані безпосередньо державі, вони домінують у відносинах між державою та індивідом.

Інституційні гарантії слід відрізняти і від інститутів приватного права. Зокрема, на прикладі майнової гарантії ч. 1 ст. 14 Основного закону Німеччини ця різниця може бути яскраво проілюстрована: цивільно-правовий інститут власності включає в себе дуже конкретні права і обов'язки цивільного права і як такий виділяється серед відносин іншого цивільного права. Індивідуальне основне право гарантування суб'єктивного правового становища, на відміну від цього, виражає напрямок відносин у стосунках з державою про те, що відповідне основне право слід поважати, і, відтак експропріювати можна лише в крайньому випадку і за наявності жорсткого обґрунтування.

Як було зазначено вище, інституційна гарантія та суб'єктивне основне право відрізняються між собою не тільки щодо напрямку первинних відносин, а вирішальною є саме різниця між захищеними об'єктами. Далі, на прикладі права на спадкування в Німеччині спробуємо проаналізувати цю інституційну гарантію.

Відтак, спадкове право захищається Законом про спадщину та конституцією Німеччини. Окрім інституційної гарантії законодавства про спадщину, передбаченого статтею 14 (1) Основного закону, конституція

також породжує суб'єктивне та публічне право кожного окремого громадянина здійснювати своє право на спадщину [5]. І як наслідок, з метою реалізації суб'єктивного права, Основним законом захищається так звана заповідальна свобода громадянина, тобто право кожної особи на можливість передавати своє майно шляхом правонаступництва особі, прийнятній для заповідача. З іншого боку, ч. 1 ст. 14 ст. також забезпечує право спадкоємців фактично отримувати та зберігати спадкові активи.

Відповідно до речення 2 ч. 2 статті 14, зміст та межі спадкового права визначаються законом. Таким чином, закон правонаступництва може бути розроблений законодавцем. Після цього законодавець може, наприклад, визначити, які позиції активів взагалі можуть бути успадковані. Якщо, наприклад, законодавець визначить, що вогнепальна зброя, яка законно зберігалась у померлого, не може передаватися спадкоємцю або може передаватися за певних умов, то це, як правило, допустимі обмеження відповідно до пункту 1 статті 14.

Іншим, набагато серйознішим, обмеженням спадкового законодавства є оподаткування процесу спадкування згідно з положеннями ErbStG (закон про податок на спадщину та подарунок). Однак це обмеження законодавства про спадщину також визначено в Конституції.

Законодавчий орган не може порушувати спадкове право шляхом внесення певних обмежувальних за змістом норм, адже межі державної діяльності повинні завжди базуватися на принципі пропорційності. Це означає, що держава не може надмірно втручатися в закон правонаступництва. Обмеження державного спадкування в будь-якому випадку повинно бути виправданим і необхідним.

Висновки. Інституційні гарантії є гарантіями певних державних установ у їх традиційному вигляді. Термінологічно слід розрізняти інституційні гарантії, які гарантують установи за приватним правом, та інституційні гарантії, які вони гарантують відповідно до публічного права. Держава може регулювати або обмежувати інституційні гарантії (наприклад, майно), але вона повинна певним чином і забезпечити їх.

Список використаних джерел:

1. Лазур Я. Забезпечення прав і свобод громадян в сфері публічного управління : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07 / Я. Лазур ; Ін-т законодавства Верховної Ради України. – К., 2011. – 454 с.
2. Пустовіт Ж. М. Основні соціальні права та свободи людини і громадянина в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. / Ж. М. Пустовіт ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К., 2001. – 20 с.
3. Васьковська В. П. Право людини на безпеку та конституційноправовий механізм його забезпечення : автореф. ... дис. канд. юрид. наук : 12.00.02 / В. П. Васьковська ; Ін-т законодавства Верховної Ради України. – К., 2006. – 20 с.
4. Теория государства и права : Курс лекций / под ред. Н. И. Матузова и А. В. Малько. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Юристъ, 2001. – 776 с.
5. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland vom 23. Mai 1949 (BGBl. S. 1), zuletzt geändert durch Artikel 1 des Gesetzes vom 28. März 2019 (BGBl. I S. 404) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.gesetze-юim-internet.de/gg/BJNR000010949.html>.

References:

1. Ya.Lazur, Zabezpechennia prav i svobod hromadian v sferi publicлноho upravlinnia : dys. ... dokt. yuryd. nauk : 12.00.07 / Ya. Lazur ; In-t zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy. – K., 2011. – 454 p.
2. Zh. M. Pustovit, Osnovni sotsialni prava ta svobody liudyny i hromadianyna v Ukraini : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.02. / Zh. M. Pustovit ; In-t derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho NAN Ukrainy. – K., 2001. – 20 p.
3. V. P. Vaskovska, Pravo liudyny na bezpeku ta konstytutsiinopravovyi mekhanizm yoho zabezpeche nnia : avtoref. ... dys. kand. yuryd. nauk : 12.00.02 / V. P. Vaskovska ; In-t zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy. – K., 2006. – 20 p.
4. Teoryia hosudarstva y prava : Kurs lektsyi / pod red. N. Y. Matuzova y A. V. Malko. – 2-e yzd., pererab. y dop. – M. : Yuryst, 2001. – 776 p.
5. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland vom 23. Mai 1949 (BGBl. S. 1), zuletzt geändert durch Artikel 1 des Gesetzes vom 28. März 2019 (BGBl. I S. 404) [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://www.gesetze-iuim-internet.de/gg/BJNR000010949.html>.